

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НАУКОВИЙ ВІСНИК

МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ЗБІРНИК НА УКОВ ІХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ
Засновано 1999 р.

№ 2 (49)
травень 2015

Внесено до Переліку фахових видань України
галузі «Педагогічні науки»
(наказ МОН України від 29.12.2014 р. № 1528)

Миколаїв
МНУ імені В. О. Сухомлинського
2015

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 12 від 30 квітня 2015 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- БУДАК В. Д.** доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; голова редакційної колегії;
СТЕПАНОВА Т. М. доктор педагогічних наук, професор, головний редактор;
КАРДАШ І. М. кандидат педагогічних наук, доцент, відповідальний секретар.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

- БИКОВ В. Ю.** доктор технічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України;
ГЛАДИШЕВ В. В. доктор педагогічних наук, професор (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського);
ЄВТУХ М. Б. доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення вищої освіти НАПН України;
КРЕМЕНЬ В. Г. Президент НАПН України, академік НАН України, дійсний член НАПН України, Президент Товариства «Знання» України;
ЛУГОВИЙ В. І. дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, перший віце-президент НАПН України;
ЛЯШЕНКО О. І. дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар Відділення загальної середньої освіти НАПН України;
НИЧКАЛО Н. Г. доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення педагогіки та психології професійної освіти НАПН України;
САВЧЕНКО О. Я. головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, радник президента НАПН України, дійсний член НАПН України;
СИТЧЕНКО А. Л. доктор філологічних наук, професор, проректор із науково-педагогічної роботи (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського);
СУХОМЛИНСЬКА О. В. академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор;
ТРИФОНОВА О. С. доктор педагогічних наук, в.о. професора (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського);
ХАЙРУДДІНОВ М. А. доктор педагогічних наук, професор (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- ЖАРОВЦЕВА Т. Г.** доктор педагогічних наук, професор (Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»);
ЯБЛОНСЬКА І. П. доктор педагогічних наук, професор (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини).

Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. Т. М. Степанової. — № 2 (49), травень 2015. — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. — 224 с.

У збірнику наукових праць уміщено статті з актуальних проблем педагогічної науки. Зокрема розглянуто питання патріотичного виховання; особливостей навчання та виховання дітей дошкільного віку та молодших школярів; підготовки вихователів до педагогічної діяльності в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах. Зроблено акцент на психологічних, педагогічних, етичних, творчих аспектах формування всебічно розвиненої особистості.

Видання адресоване науковцям, педагогам, учителям-методистам, студентам педагогічних спеціальностей, а також усім, хто цікавиться педагогічною наукою.

УДК 372
ББК 74.1

ЗМІСТ

АВРАМЕНКО К. Б.	Використання ідей В. О. Сухомлинського у формуванні творчої особистості майбутніх педагогів	7
БЄЛЕНЬКА Г. В.	Підготовка студентів до творчого використання методу експериментування в роботі з дітьми	10
ВАСИЛЕНКО С. М.	Система патріотичного виховання та її місце в державотворенні сучасної незалежної України	14
ВИСОЧАН З. Ю.	Формування комунікативної компетенції студентів в умовах професійного спілкування	19
ГЛУЩЕНКО І. І.	Особливості сформованості вербальної пам'яті у молодших школярів із затримкою психічного розвитку	23
ГОЛУБЄВА Н. І.	Реалізація патріотичного виховання через навчальний процес на прикладі ліцеїв з поглибленою військово-фізичною підготовкою	29
ДРОНОВА О. О.	Художній колектив ДНЗ як соціокультурне середовище розвитку дитячої творчості	33
ЖАРОВСЬКА А. В.	Формування лексико-народознавчої компетенції майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій	38
ІВЕРШИНЬ А. Г.	Проектно-художній підхід в естетичному вихованні майбутніх вихователів	42
ІЩЕНКО Л. В.	Психолого-педагогічні аспекти формування творчої індивідуальності дітей дошкільного віку в сучасній педагогічній науці	47
КАЗАНЦЕВА Л. І.	Формування в дошкільників граматичних навичок українського мовлення на засадах комунікативної парадигми	53
КАЛАШНИКОВА С. О.	Підготовка педагогів до духовно-етичного виховання дітей дошкільного віку: теоретичний аспект	62
КАРДАШ І. М.	Розвиток творчості дітей дошкільного віку засобами українського фольклору	67
КІБАЛЬНА К. О., ПОПОВИЧ С. С.	Особливості просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із порушенням мовленнєвого розвитку	71
КИКТЕНКО А. И.	Воображение как основа развития творческого потенциала и личностных качеств дошкольника	78
КНЯЖЕВА І. А.	Системний і синергетичний підходи дослідження феномена «методична культура майбутніх викладачів педагогічних дисциплін спеціальності «Дошкільна освіта»	82
КОНОВАЛОВА К. І.	До проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності	88
КОПЕЛЮК С. В.	Формування культури мовленнєвого спілкування учнів початкової школи засобами новітніх технологій	93
КОРИЦЬКИЙ В. Г.	Військово-патріотичне виховання учнів у сучасних умовах	97
КОРОЛЕНКО В. Л.	До проблеми морального виховання дітей дошкільного віку	101
КУРЧАТОВА А. В.	Науково-дослідницька робота майбутнього вихователя в системі підготовки до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку	104

ЛІСОВСЬКА Т. А.	Імпровізація як вид творчої діяльності в теорії і практиці музичної освіти	108
ЛУБ'ЯНОВА А. І.	Діагностування правової соціалізації дітей старшого дошкільного віку	113
ЛУЦАН Н. І.	Мовленнєвий розвиток дитини в контексті багатомірності освітнього середовища	118
ЛЮБИВА В. В.	Важливість розвитку творчого потенціалу майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу в умовах модернізації вищої освіти.....	122
МАЛАШЕВСЬКА І. А.	Принцип комплементарності музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії.....	127
МЕЛЬНИК Н. І.	Принципи адаптації національних професійних стандартів педагогічної освіти до європейської кваліфікаційної рамки: досвід країн Західної Європи.....	131
ОЛЕКСЮК О. Є.	Професійно-творчий розвиток майбутніх фахівців дошкільної освіти як умова успішної професійної діяльності	136
ПАНАСЕНКО Е. А.	Моделі експериментів з питань патріотичного виховання школярів у науково-педагогічних дослідженнях українських учених (40–70-ті рр. ХХ ст.).....	142
ПРАСОЛ Д. В.	Психологічні аспекти патріотичного виховання молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах	148
РУДКІВСЬКА Н. Л.	Особливості словосполучень та їх роль у розвитку мовлення дитини	152
САВЧИН О. М.	Роль внутрішнього мовлення у комунікативно-мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку.....	157
СОКОЛОВСЬКА О. С.	Роль педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у формуванні творчої особистості.....	162
СТАСЮК В. В., ОЛІЙНИК Л. В., МОТИКА С. М.	Виховання патріотизму української молоді: від козацьких традицій до сьогодення.....	167
СТЕПАНОВА Т. М., СКОРИНА О. В.	Від мовленнєвої компетентності вихователя до мовленнєвого розвитку дитини-дошкільника	172
СТЕФІНІВ Л. Д.	Використання лексичних вправ в процесі збагачення словника молодшого школяра на уроках предметів художньо-естетичного циклу	176
ТАРАСУН В. В.	Когнітивна діяльність логопеда: стадії обробки інформації, форми представлення і прийняття рішення.....	181
ТЕСЛЕНКО С. О.	Організаційний аспект виховання культури мовлення старших дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності	186
ТРИФОНОВА О. С.	Розвиток самовираження особистості старших дошкільників у мовленнєво-творчій діяльності	191
ФОРОСТЯН О. І.	Адаптивне фізичне виховання в корекції рухової сфери дітей молодшого шкільного віку з порушеннями слуху	196
ХАЙРУДДИНОВ М. А.	Гуманистические аспекты педагогического наследия В. А. Сухомлинского и приоритеты отечественного образования.....	201
ХАЙРУДДИНОВ М. А.	Самостоятельная работа студентов педвуза в условиях перехода на дистанционную форму обучения.....	207
ШЕВЧЕНКО І. В.	Формування професійно-творчої особистості майбутнього фахівця з англійської мови в умовах змішаного навчання.....	212
ЯКУМЕНКО S. I.	Modular system of integrating knowledge of the older preschoolers	216
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		221

CONTENTS

AVRAMENKO K.	Using the ideas of V. O. Sukhomlinsky in the formation of creative personality of future teachers.....	7
BIELIENKA G.	Preparing students for creative experimentation using the methods in work with children	10
VASILENKO S.	System of patriotic education and its place in the state construction of modern independent Ukraine	14
VYSOCHAN Z.	Formation of communicative competence of students in the professional communication	19
HLUSHCHENKO I.	The features of verbal memory's formation in schoolchildren of mid childhood with delay in psychical development	23
GOLUBEVA N.	Implementation of patriotism education through the educational process.....	29
DRONOVA O.	Artistic collective of a preschool institution as a sociocultural environment of development of children's creativity.....	33
ZHAROVSKA A.	Formation of lexical and ethnology competence of the future primary school teachers by means of innovative technologies	38
IVERSHIN A.	Project-artistic approach in the aesthetic education of the future teachers of a preschool	42
ISCHENKO L.	Psychological and pedagogical aspects of formation of creative individuality preschool children in modern pedagogical science	47
KAZANTSEVA L.	Formation of preschoolers' grammatical skills in Ukrainian speech based on the communicative paradigm	53
KALASHNIKOVA S.	Preparation of teachers to spiritual and ethic education of preschool children.....	62
KARDASH I.	The development of creation of preschool age children by facilities of Ukrainian folklore.....	67
KIBALNA K., POPOVICH S.	Features of the development of spatial representations at preschool children with impaired speech development	71
KIKTENKO A.	Imagination as basis of development of creative potential and personal qualities of the preschool child.....	78
KNYAZHEVA I.	System and synergetic approach to researches of phenomenon of «methodical culture of future teachers of pedagogical disciplines specialising in preschool education»	82
KONOVALOVA K.	For problem of future teachers of kindergarten in professional training for pedagogical activity	88
KOPELYUK S.	Formation of culture the speech communication elementary school students by means new technologies	93
KORYTSKYI V.	Military-patriotic education of students in the current conditions	97
KOROLENKO V.	Features of moral education children of preschool age.....	101
KURCHATOVA A.	Research work of future educators in training to education deference to his father in preschool children.....	104

LISOVSKA T.	Improvisation as a kind of creative activity in theory and practice of music education.....	108
LUBYANOVA A.	Diagnosis of legal socialization of children of senior preschool age	113
LUTSAN N.	The speech development of a child in the context multidimensionality of the educational environment	118
LIUBYVA V.	The importance of the future preschool teachers' creative potential development in the higher education's modernization conditions.....	122
MALASHEVSKA I.	The principle of complementarity of musical education for preschool and primary school children using music therapy	127
MELNYK N.	Principles of national professional standards of teacher education assignment into European qualification framework.....	131
OLEKSYK O.	Professional and creative development of future specialists of preschool education as a condition of successful career.....	136
PANASENKO E.	Models of experiments of patriotic education of schoolchildren in scientific and pedagogical researches of Ukrainian scientists (40–70 years of XX century).....	142
PRASOL D.	Psychological aspects of patriotic education of younger students in secondary schools	148
RUDKIVSKA N.	Peculiarities of word-combinations and their role in development of child's speech.....	152
SAVCHYN O.	Role of inner speech in communicative language development of the preschool children	157
SOKOLOVSKAYA O.	Role pedagogical heritage V. A. Sukhomlinsky in forming a creative personality.....	162
STASYK V., OLYNIK L., MOTUKAS.	Ukrainian youth patriotism education: from cossacks traditions to the present	167
STEPANOVA T., SKORYNA O.	From speech competence of a teacher to speech development of a preschool child.....	172
STEFINIV L.	Practicing the lexical exercises for younger students' vocabulary enrichment at lessons of artistic and aesthetic cycle.....	176
TARASUN V.	Speech therapist cognitive activity: stage processing information forms of presentation and decision-making.....	181
TESLENKO S.	Organizational aspects of education of speech culture of senior preschool children in artistic speech activity.....	186
TRYFONOVA O.	Development of self-expression of senior preschool age children's personality in the process of speech and creative activity	191
FOROSTYAN O.	Adaptive physical training in correction of impellent activity of children of younger school age with the hearing disorder	196
HAYRUDDINOV M.	Humanistic aspects of pedagogical heritage of V. A. Sykhomlinsky and priorities of national education.....	201
HAYRUDDINOV M.	Students independent work of pedagogical university in the context of distance forms of education.....	207
SHEVCHENKO I.	The formation of a professional and creative personality of a future English specialist in the conditions of blended learning.....	212
YAKYMENKO S.	Modular system of integrating knowledge of the older preschoolers	216
INFORMATION ABOUT AUTHORS.....		221

УДК 376-056.264:159.953

К. О. КІБАЛЬНА, С. С. ПОПОВИЧ

м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

У статті описано наукові підходи до структури просторових уявлень та формування просторових уявлень у дітей дошкільного віку з порушенням мовлення; проаналізовано стан сформованості просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку порівняно з дітьми з нормальним мовленнєвим розвитком.

Ключові слова: просторові уявлення, діти дошкільного віку, діти з порушенням мовленнєвого розвитку.

Проблема орієнтування в просторі й формування правильних просторових уявлень і понять у дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку (далі – ПМР) є однією з актуальних у галузі спеціальної психології і педагогіки, оскільки орієнтування в просторі лежить в основі пізнавальної діяльності людини.

Специфічні особливості розвитку мовленнєвої сфери у дітей з ПМР обумовлюють і специфіку формування когнітивної сфери, що включає просторові уявлення. У дослідженнях Б. Ананьєва, І. Я. Каплунович, Г. Люблін-

ської, А. В. Семенович, Т. Б. Філічевої звертається увага на те, що володіння просторовими уявленнями визначає можливості дитини в когнітивній та мовленнєвій діяльності, а також є важливим чинником сенсорної інтеграції, які адаптують дитину до навколишньої дійсності. У зв'язку з цим формування просторових уявлень розглядається як пріоритетне завдання пізнавального розвитку дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Аналітичний огляд літератури з проблеми мовленнєвого і когнітивного розвитку

дітей з ПМР показав, що сформованість просторових уявлень у дошкільників з ПМР вивчалась у зв'язку з дослідженням граматичного ладу мови (Е. Афанасьєва, Л. Ковригіна, Н. Рудакова та ін.), готовності дітей з ПМР до навчання в школі (Т. Ахутіна, А. Лагутіна, Н. Новгородська та ін.), готовності до навчання математики (Л. Обухова, Л. Томме). Дослідники відзначають, що однотипність мовленнєвої і немовленнєвої симптоматики у дітей з ПМР викликана несформованістю просторових уявлень, як і самі ці уявлення, має стійкий характер [2, 332].

Аналіз літературних даних дає підставу стверджувати, що, незважаючи на інтерес до проблеми, наявність різноманітних наукових досліджень і методичних розробок, що так чи так торкаються досліджуваної нами проблеми, до теперішнього часу не склалося цілісного бачення проблеми формування просторових уявлень у дошкільників із ПМР.

Метою наукового дослідження є визначення особливостей формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку.

Розвиток просторового орієнтування і просторово-часових уявлень в онтогенезі покладений в основу як пізнавального, так і емоційного життя дитини. Ці положення є концептуальними щодо визначення змісту і специфіки роботи з дітьми дошкільного віку.

Водночас аналіз досліджень, присвячених формуванню просторових уявлень і орієнтування в просторі (Б. Ананьєв [1], І. Я. Каплунович [3], Г. Люблінська [4], А. В. Семенович [5], Т. Б. Філічева [6]), дозволив констатувати, що недостатня сформованість просторово-часових уявлень на кінець дошкільного дитинства є однією з причин, які викликають труднощі в подальшому шкільному навчанні.

Особливості формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку в умовах нормального мовленнєвого розвитку нерозривно пов'язані з рухом дитини, як однієї з передумов її складової психічної діяльності, яка, взаємодіючи та взаємодоповнюючи формування довільної рухової активності, залишається одним із важливих показників розвитку дитини з раннього віку. У старшому дошкільному віці діти вміють визначати по-

ложення предмета серед інших предметів, своє положення серед навколишніх предметів (я стою за деревом, поруч зі столом, перед вікном), пересуватися в заданому напрямку [2, 332].

Аналіз особливостей формування просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку з ПМР виявив, що у науковій літературі бракує самостійних досліджень про сформованість просторових уявлень у дітей дошкільного віку з ПМР. Численні дослідження демонструють, що у дітей з ПМР порушені оптико-гностичні функції, знижена здатність до переробки оптичної інформації в порівнянні з нормою, наявні труднощі опанування просторовим аналізом і синтезом, встановлення причинно-наслідкових зв'язків на рівні просторово-часових орієнтувань. Діти відстають у розвитку рухової сфери від однолітків з нормальним розвитком, що виявляється в моторній незручності, що обумовлено недоліками координаційної сфери [6, 48].

Аналіз літературних джерел засвідчив, що для дітей з ПМР характерні: виснаження процесів уяви, зниження продуктивності діяльності уяви, низький рівень оперування просторовими образами (недостатня рухливість, інертність, використання штампів, одноманітність образів) і труднощі відображення в мовленні. Ці особливості негативно впливають на перцептивний рівень відображення простору, автоматизацію навіку орієнтування в категоріях простору і вербалізацію просторових відносин.

З метою визначення особливостей стану сформованості просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку з ПМР нами було проведено експериментальне дослідження.

Відповідно до мети визначено такі завдання:

- визначити рівень розвитку просторово-організованих рухів і довільної регуляції діяльності, уявної просторової переорієнтації (методика Хеда);
- виявити вміння дитини орієнтуватися в напрямках простору в різних умовах сприйняття: у вихідному положенні; при повороті на 90 градусів; при повороті на 180 градусів (методика «Скажи, де, що знаходиться?»);
- дослідити у дитини розуміння просторових уявлень на рівні зовнішніх предметів, виявити, чи розуміє дитина питання, пов'язані з просторовим розташуванням предметів (методика «Розташування предметів на малюнку»);

- виявити рівень сформованості конструктивного і просторового мислення в наочно-дієвому плані, специфіку сформованості просторових уявлень (зокрема, здатності співвіднесення частин і цілого та оцінки їх просторових взаємовідносин) (методика «Розрізані картинки»);
- порівняти рівні сформованості просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із ПМР та з нормальним мовленнєвим розвитком.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження, як емпіричні (спостереження, психолого-педагогічний експеримент); бесіда з вихователем; спеціальні методики для оцінки просторових уявлень.

Дослідження проходило на базі ДНЗ № 95 комбінованого типу для дітей з порушенням ОРА та ЗНМ. У експерименті брало участь 20 дітей. Серед обстежуваних – 10 дітей з ПМР (експериментальна група) та 10 без порушень мовлення (контрольна група). Дослідження проводилося в першій половині дня та індивідуально з кожною дитиною. У дослідженні було використано такі експериментальні методики:

Методика «Проби Хеда» спрямована на виявлення стану просторових уявлень дитини, уявної просторової переорієнтації, знаходження і показу правих і лівих частин власного тіла. Виконання завдань вимагає уявної просторової переорієнтації, щоб подолати тенденцію до дзеркального відтворення.

Оцінюючи виконання завдання загалом, зазначимо, що діти із ПМР за своїми кількісними та якісними показниками значно поступаються дошкільникам із нормальним розвитком. Так, наочне («дзеркальне») відтворення рухів, що виконуються дорослим: 2 (20%)

дітей з ПМР та 8 (80%) з НМР правильно повторили рухи за дорослим. Діти вмюють розрізняти праву та ліву руку, рівно тримають руки на рівні грудей та на рівні носа. 2 (20%) дітей з ПМР та НМР допускали деякі помилки під час виконання вправ, зазвичай виникали труднощі торкнутися лівою та відповідно правою рукою вуха та ока. Однак, отримані дані засвідчили, що переважна більшість дітей 6 (60%) з ПМР не змогли з точністю повторити рухи за дорослим. Діти не відчувають просторової орієнтації, плутаються у визначеннях лівої та правої сторони тіла, їм більше часу потрібно, щоб зрозуміти та повторити завдання.

Отриманий результат відображено на рис. 1.1.

За мовленнєвим критерієм методики, отримали такі результати: 6 (50%) дітей з ПМР замість того, щоб взятися за вухо, торкається до щоки, або до ока. 4 (40%) не змогли показати лівою рукою праве око, плунались у визначенні, де ліва і права рука. 5 (50%) не вмюють правильно робити розворот кисті руки. У 3 (20%) дітей з НМР виникли труднощі з уявною просторовою переорієнтацією, наприклад, правою рукою торкнутися лівого ока. Отриманий результат відображено на рис. 1.2.

За методикою «Скажи, де, що знаходиться?» виявили у дітей вміння орієнтуватися в напрямках простору в різних умовах сприйняття: у вихідному положенні; при повороті на 90 градусів; при повороті на 180 градусів.

У статистичному положенні лише 1 (10%) дитина з ПМР та 9 (90%) дітей з НМР правильно вказали прапорцем напрям руху, діти добре і швидко виконали завдання та

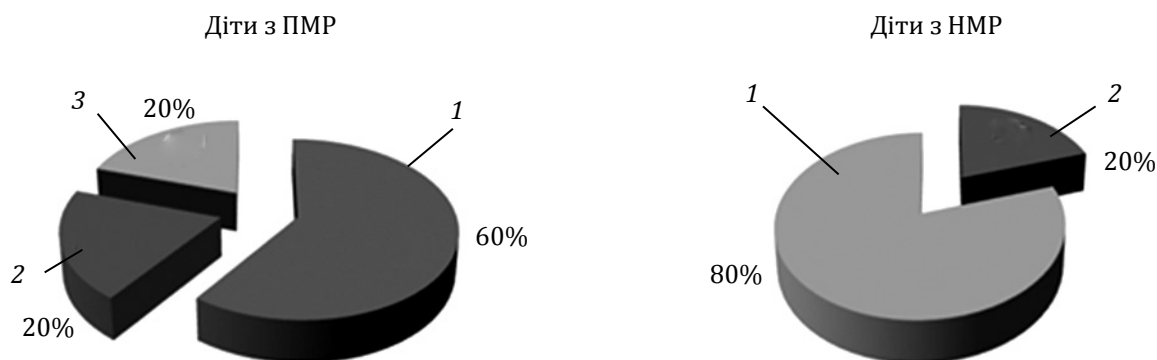

Рис. 1.1. Результати за наочним («дзеркальним») критерієм відтворення рухів:

1 – високий рівень; 2 – середній рівень; 3 – низький рівень

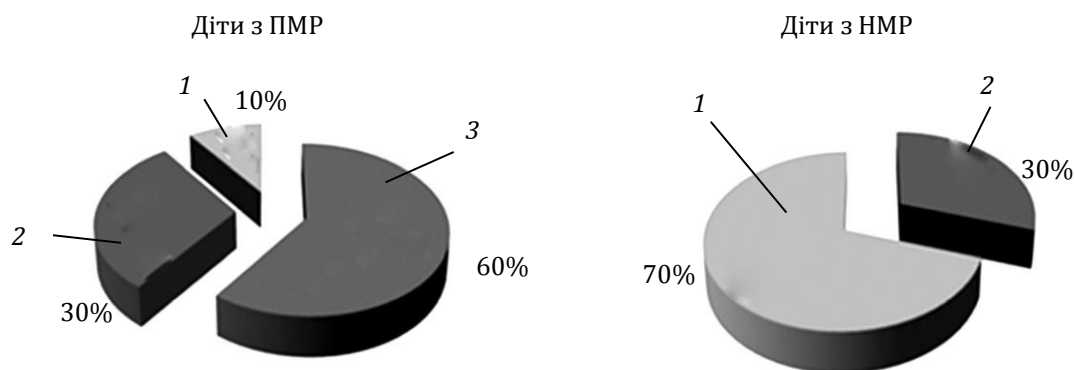

Рис. 1.2. Результати за мовленнєвим критерієм відтворення рухів:
 1 – високий рівень; 2 – середній рівень; 3 – низький рівень

зуміли пояснити всі предмети, що знаходились навколо. 2 (20%) дітей з ПМР допускали помилки під час вправи, особливо виникали труднощі, коли потрібно було міняти прапорець між лівою та правою рукою і показувати напрям руху; не могли пояснити, яка іграшка знаходиться близько, а яка далеко.

6 (60%) дітей з ПМР не змогли правильно відтворити напрями за назвою, для виконання вправи їм потрібно було більше часу і допомога дорослого. Також діти не могли назвати, яка річ знаходиться перед нею, а яка далеко, яка вгорі і яка збоку. Отриманий результат відображено на рис. 1.3.

Отже, за даними рис. 1.3, 1 (10%) дітей з ПМР та 9 (90%) дітей з НМР вмюють орієнтуватися в напрямках простору у вихідному положенні. 2 (20%) дітей з ПМР та 1 (10%) дітей з НМР мають середній рівень. 6 (60%) з ПМР виявили низький рівень орієнтування у напрямках простору у вихідному положенні.

Під час виконання завдань щодо орієнтування у напрямках простору ми намагалися їх поєднувати в будь-якому порядку. Зокрема,

було ускладнено вправу і діти виконували завдання зробивши поворот на 90° і 180°. Тобто перед дітьми знову ставилось завдання назвати, де що знаходиться у кімнаті. Результати майже не відрізнялись від попереднього критерію, де діти знаходились у вихідному положенні: 1 (10%) дітей з ПМР та 8 (80%) дітей з НМР повторили і виконали всі завдання без помилок. 2 (20%) дітей з ПМР та 2 (20%) дітей з НМР виявили середній рівень, діти розуміли завдання, орієнтувалися, де ліва, права сторона, де низ, а де верх, однак потребували підказок з боку дорослого в орієнтуванні, що близько, а що далеко.

Більшість дітей 7 (70%) з ПМР засвідчили низький рівень орієнтування у напрямках простору у положенні 90° і 180°. Діти не розуміли команди: «Що ти бачиш перед собою?», «Яка річ знаходиться позаду від тебе?», «Що ти бачиш вгорі?», особливо виникали труднощі у розумінні понять – близько та далеко. Отриманий результат відображено на рис. 1.4.

За допомогою методики «Розташування предметів на малюнку» було виявлено у ді-

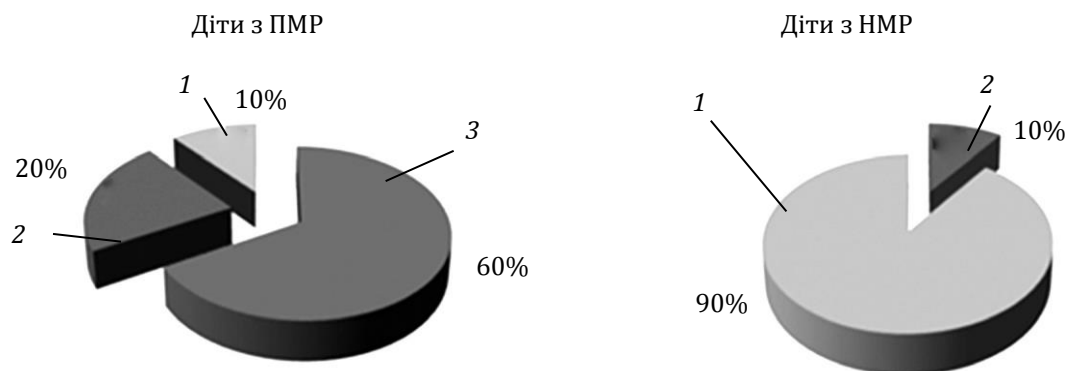

Рис. 1.3. Результати за критерієм уміння орієнтуватись у напрямках простору у вихідному положенні:
 1 – високий рівень; 2 – середній рівень; 3 – низький рівень

тей старшого дошкільного віку розуміння просторових уявлень на рівні зовнішніх предметів, розуміння питань, пов'язаних з просторовим розташуванням. Результати методики групувались за такими критеріями:

Дослідження вміння дитини визначати просторове розташування об'єктів при орієнтуванні на площині, тобто в двомірному просторі засвідчило такі результати: низький показник було виявлено у 8 (80%) дошкільнят з ПМР, середній рівень – 2 (20%) дітей з ПМР та 1 (10%) дітей з НМР. Зазвичай, у дітей виникали труднощі у визначенні просторових розташувань предметів, наприклад, на запитання: «Хто знаходиться праворуч від м'ячика?» лише 2 (20%) дітей з ПМР дали правильну відповідь. А на запитання: «А тепер подивись на стіл. Де сидить їжачок?» діти з ПМР показували пальцем на малюнок і не могли пояснити місце їжачка, який сидів під столом.

Високий рівень обізнаності та просторового орієнтування об'єктів на площині виявлено в 1 (10%) дитини з ПМР та 9 (90%) дітей з НМР. Діти чітко давали відповідь на поставлені запитання, орієнтувалися на площині малюнка. Використовували такі позначення, як «під», «по центрі», «збоку», «над» та ін. Отриманий результат відображено на рис. 1.5.

Отже, 8 (80%) дошкільнят з ПМР мають низький показник просторових уявлень на рівні зовнішніх предметів, середній рівень – 2 (20%) дітей з ПМР та 1 (10%) дітей з НМР, високий рівень обізнаності та просторового орієнтування об'єктів на площині виявлено в 1 (10%) дитини з ПМР та 9 (90%) дітей з НМР.

Результати виконання завдань за критерієм визначення розміщення об'єктів відносно один одного і по відношенню до площини, на якій вони розміщуються, засвідчили, що 9 (90%) дошкільнят з ПМР мають низький по-

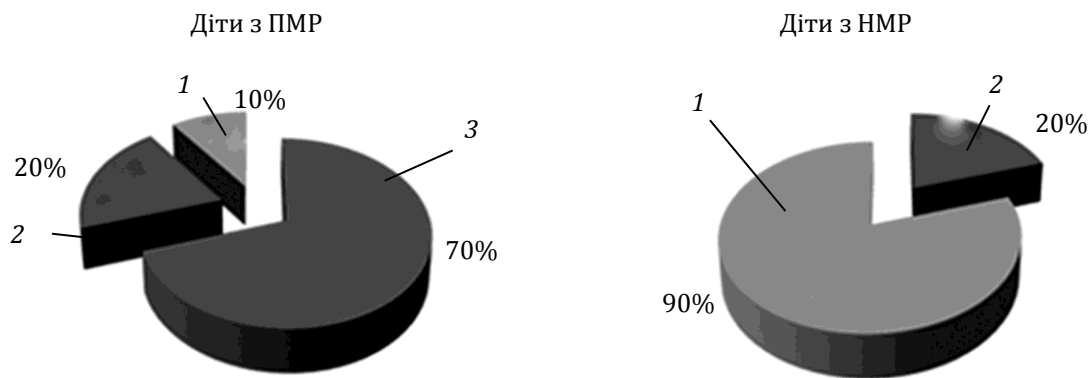

Рис. 1.4. Результати за критерієм уміння орієнтуватись у напрямках простору, зробивши поворот на 90° і 180°:

1 – високий рівень; 2 – середній рівень; 3 – низький рівень

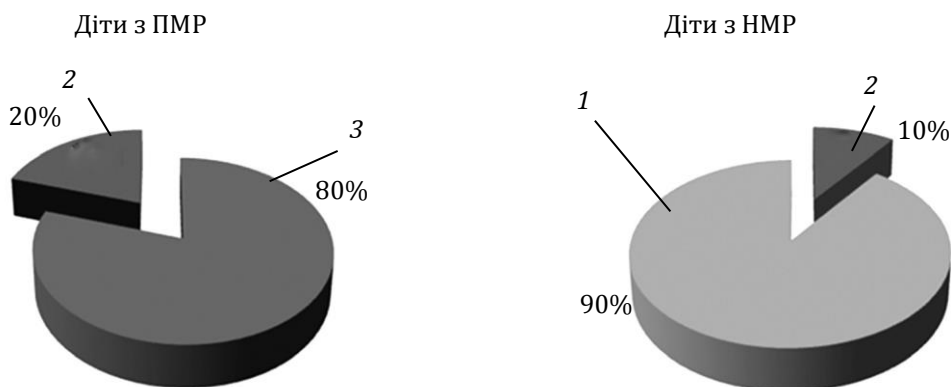

Рис. 1.5. Результати за критерієм просторового розташування об'єктів при орієнтуванні на площині, тобто в двомірному просторі:

1 – високий рівень; 2 – середній рівень; 3 – низький рівень

казник просторових уявлень об'єктів відносно один одного. Діти уникали відповіді, а лише намагалися показати пальцем те чи те місце розташування предметів. Деякі діти намагалися відгадувати відповіді, тобто були невпевнені і весь час чекали схвалення або підказок з боку дорослого. Отже, 9 (90%) дошкільнят з ПМР мають низький показник просторових уявлень об'єктів відносно один одного і по відношенню до площини, на якій вони розміщуються. Середній рівень має 1 (10%) дітей з ПМР та 2 (20%) дітей з НМР. Високий рівень обізнаності та просторового орієнтування об'єктів на площині виявлено у 8 (80%) дітей з НМР. Жодна дитина з ПМР не виконала це завдання на високому рівні.

Отриманий результат відображено на рис. 1.6.

Методика «Розрізані картинки» мада на меті дослідити перцептивне моделювання, що ґрунтується на аналізі та синтезі просторового взаєморозташування частин цілого зображення, здатності співвіднесення частин і цілого і їх просторової координації, тобто синтез на предметному рівні. Дослідження особливостей наочно-образного мислення.

Завдання полягало в тому, що дитина повинна вміти розпізнати та скласти деталі розрізаного на частини малюнка. При інтерпретації результатів насамперед зверталась увага на наявність у дитини цілісного образу предметів. Дані групувалися за такими критеріями: у 5 (50%) з ПМР виявлено низький рівень просторового взаєморозташування частин цілого зображення, здатності співвіднесення частин і цілого та їх просторової ко-

ординації. Діти хаотично підкладали частини малюнка один до одного, не намагалися проаналізувати свою діяльність, виконували завдання впродовж 3–5 хвилин. Середній рівень виявлено у 3 (30%) дітей з ПМР. Діти виконували завдання методом проб або примірювання, намагалися виробити певну тактику до вирішення цього завдання. Діти з ПМР на це завдання витрачали більше 2 хвилин.

Високий рівень продемонстрували усі діти з НМР та 2 (20%) з ПМР. Діти спочатку уявляли зображуваний предмет, а вже потім методом примірювання або зоровим співвіднесенням намагалися скласти малюнок. Допомога дорослого не знадобилась жодній дитині. На виконання однієї картинки йшло не більше 1–2 хвилин.

Отриманий результат відображено на рис. 1.7.

Отже, за методикою «Розрізані картинки» у дітей з ПМР було виявлено: 5 (50%) дітей – низький рівень, 3 (30%) – середній рівень і лише 2 (20%) дітей виконали завдання безпомилково. Діти з НМР засвідчили високий рівень сформованості просторового взаєморозташування частин цілого зображення, здатності співвіднесення частин і цілого та їх просторової координації.

Отже, експериментальне дослідження показало, що у дітей з ПМР на відміну від дітей НМР не сформовані на належному рівні просторові уявлення. Стан сформованості просторових уявлень у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку на відміну від дітей НМР характеризується низьким рівнем просторових

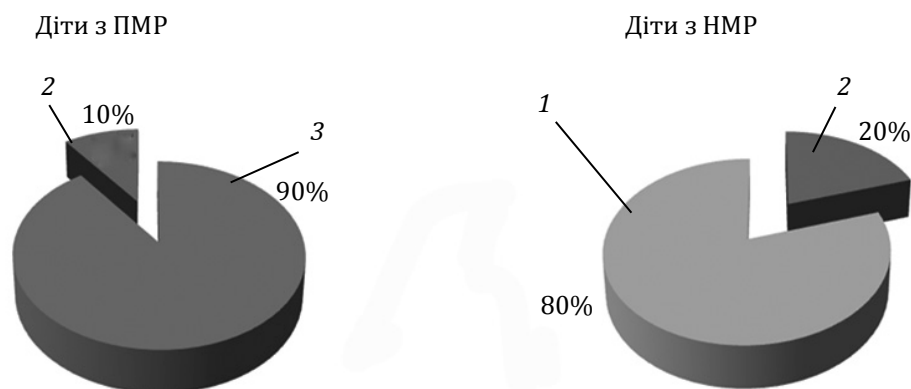

Рис. 1.6. Результати за критерієм розміщення об'єктів відносно один одного і по відношенню до площини, на якій вони знаходяться:

1 – високий рівень; 2 – середній рівень; 3 – низький рівень

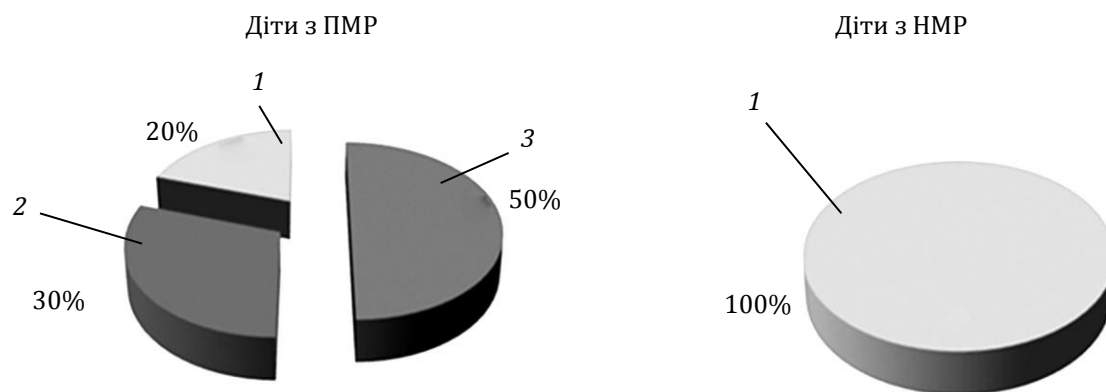

Рис. 1.7. Результати перцептивного моделювання, здатності співвіднесення частин і цілого та їх просторової координації:

1 – високий рівень; 2 – середній рівень; 3 – низький рівень

уявлень. Дослідження далеко не вичерпує всіх можливих аспектів досліджуваної проблеми і має подальші перспективи для дослідження щодо розроблення системи роботи з формування просторових уявлень у дітей дошкільного віку з ТПМ.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Особенности восприятия пространства у детей / Б. Г. Ананьев, Е. Ф. Рыбалко. — М., 1964.
2. Каменчук Т. Д. Особливості формування просторових уявлень як однієї із складової психічної діяльності дітей в нормі та з порушеннями у розвитку / Т. Д. Каменчук // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць; за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. — Вип. III. — Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2012. — С.332—344.
3. Каплунович И. Я. О некоторых принципах формирования структуры пространственного мышления / И. Я. Каплунович // Структуры познавательной деятельности: сб. науч. тр. — Владимир, 1989. — С. 96—107.
4. Люблинская А. А. Особенности освоения пространства детьми дошкольного возраста / А. А. Люблинская // Формирование восприятия пространства и пространственных представлений у детей. — М.: АПН РСФСР, 1956. — Вып. 86. — С. 47—62.
5. Семенович А. В. Пространственные представления при отклоняющемся развитии / А. В. Семенович, С. О. Умрихин. — М., 1998. — 210 с.
6. Филичева Т. Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста / Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина. — М.: Айрис-пресс, 2004. — 224 с.

К. КИБАЛЬНА, С. ПОПОВИЧ

Київ

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF SPATIAL REPRESENTATIONS AT PRESCHOOL CHILDREN WITH IMPAIRED SPEECH DEVELOPMENT

The article discusses features of the development of spatial representations at preschool children with impaired speech development. Analyzed the scientific approaches to the determination of the structure and the formation of spatial representations of spatial concepts in preschool children with speech impairments; examined the state of formation of spatial representations at preschool children with impaired speech development compared with children who have normal speech development.

Key words: spatial representation, children of preschool age, children with impaired speech development.

Е. А. КИБАЛЬНАЯ, С. С. ПОПОВИЧ

г. Киев

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ

В статье представлены научные подходы к определению структуры пространственных представлений и формированию пространственных представлений у детей дошкольного возраста с нарушением речи; анализируется состояние сформированности пространственных представлений у детей старшего дошкольного возраста с нарушениями речевого развития в сравнении с детьми, которые имеют нормальное речевое развитие.

Ключевые слова: пространственные представления, дети дошкольного возраста, дети с нарушением речевого развития.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2015

